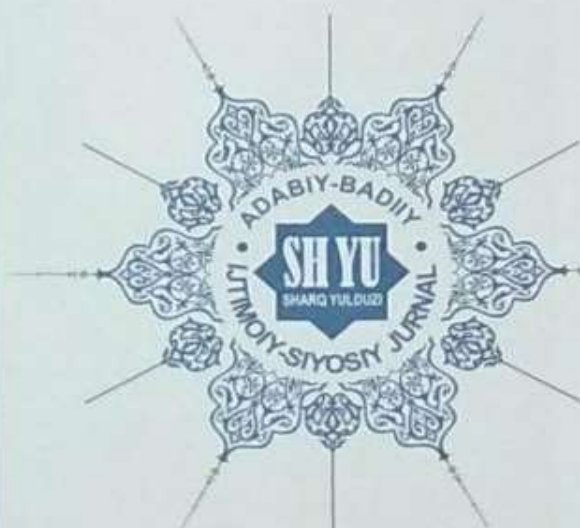

- NASR
- NAZM
- DRAMATURGIYA
- MUMTOZ ADABIYOT
- YOSHLAR DAFTARI
- JAHON ADABIYOTI
- ESTETIKA
- SAN'AT FALSAFASI
- ADABIYOTSHUNOSLIK
- SAN'ATSHUNOSLIK

Шарқ юлдузи

Sharq yulduzi

ISSN 0131 – 1832

2 / 2020

МУНДАРИЖА

БАРҲАЁТ СИЙМОЛАР

Тўра СУЛАЙМОН. Зора субҳ еллари келтирса мужда.4

МУНОСАБАТ

Гофуржон МИРЗАЕВ. Сир бўйида гуллаётган воҳа.9

НАЗМ

Ҳаётхон ОРТИҚБОЕВА. Кўнгилгашиддатлар, вилорлар кайтар. 12

Абдулла ШЕР. Жунун водийсида.22

Зилола ХЎЖАНИЁЗОВА. Бир насим эсади руҳимда.28

Мухиддин АБДУСАМАД. Менга йўл кўрсатиб борар йўл.46

Ҳанифа УММАТҚУЛОВА. Дил қатига беркитилган сир.51

НАСР

Рустам БОЙТЎРА. Кўзгудаги киёфа. Ҳикоя.17

Мухаммадали АҲМАД. Полвон. Ҳикоя.32

Нодира ДЎСТМАТОВА. Ганимат дунё. Ҳикоя.35

Шахло АБДУСАИДОВА. Кўнгил ярим кизгина. Ҳикоя.37

Бахринисо НОРЖИГИТОВА. Деразанга исминни ёзиб

кетаман". Ҳикоя.39

Музаффар МИРЗО. Шам ва шамшир. Роман.55

Маъмура ЗОҲИДОВА. Бойчечак. Қисса.109

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Абдунаби ТЎЙЧИЕВ. Характер яратиш маҳорати.95

Умида РАСУЛОВА. Замонавий кассалар поэтикаси.101

Хуршида ҲАМРАҚУЛОВА. Бугуннинг боласи учун қандай

ёзиш керак?165

МУШОИРА

Анвар ТОҒАЕВ. Сукунат қўйнида мусаффо бир тун.104

Насирли Али ГЕЙДАР ўғли. Севги ва баҳор.105

Бахтиёр ВАТАН. Мона Лиза.106

Норинисо ҚОСИМОВА. Жўнатилмаган мактуб.107

Ҳаким АБДУЛЛА. Кетар бўлсанг.108

ИЖОДИЙ КЕНГАШЛАРДА

Нафас ШОДМОНОВ. Адабиёт тараққиётини белгиловчи омил. 139

Машҳура ШЕРАЛИЕВА. 2019 йил ўзбек кассалари.152

Дилшод РАЖАБ. Болаларга бахшида асарлар.147

БУ БЎСТОН САҲНИДА

Охунжон ҲАКИМ. Саодатни сабот билан топил.156

БУЛОҚ КЎЗ ОЧДИ

Рафик САЙДУЛЛО. Япроқ қолмиш юрак қатида.160

МУТОЛАА

Исоқхон НОСИРОВ. "Мен шоирман, истасангиз шу..."167

Адабий ҳаёт.174

Шарқ юлдузи

2020

2-сон

Муассис:

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР
УЮШМАСИ

* Муаллифлар фикри таҳририят ижодий жамоаси нуктадан назардан фарқланиши мумкин. Таҳририятта юборилган материаллар муаллифларга қайтарилмайди.

Журнал ОАК эътироф этган нашрларнинг 10.00.02 «Ўзбек адабиёти» ихтисослиги бўйича рўйхатга киритилган.

* Журналга обуна даврий нашрларни етказиб бериш билан шугулланувчи барча ташкилотлар орқали амалга оширилади.

Обуна индекси – 911

Манзилимиз:

100066, Тошкент шаҳри,
Бунёдкор шоҳкўча, Адиблар хиббони,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
биноси.

Телефонлар:

231-23-65, 231-23-66, 231-23-68
www.sharqyulduzi.uz
e-mail: sharqyulduzi@mail.ru
sharqyulduzi1931@mail.ru

Босишга рухсат этилди:

Қоғоз бичими 70x108 1/16

Офсет босма усулида офсет қоғозида
босилди. Босма табоғи 11,0.
Шарти босма табоғи 15,4.
Нашриёт ҳисоб табоғи 17,2.
Адади 2900 нуска.
Буюртма № 12

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва
ахборот агентлигида 05.02.2016 й.
0562-рақам билан рўйхатга олинган.

"PRINT RABEL" МЧЖ

матбаа қорхонасида чоп этилди.

Қорхона манзили:

Тошкент шаҳри, Олмазор тумани,
Ўрозбоев кўчаси, 35-уй
Журнал ойда бир марта
чоп этилади.

Мусаххихлар:

Дилфуза Маҳмудова

Моҳира Ҳусанова

Саҳифаловчи-дизайнер:

Элёржон Нейматов

Copyright © «Шарқ юлдузи»

ХАРАКТЕР ЯРАТИШ МАҲОРАТИ

Абдунаби ТҶИЧИЕВ

Атокли ёзувчимиз Нурали Қобул ижодида хикоя жанри алоҳида ўрин тутди. Адабиётшуносликда ушбу хикоялар бир қадар таҳлилга тортилган бўлса-да, уларнинг поэзия кирралари, моҳияти масалаларини батафсил тадқиқ қилиш зарурати бор. Хикоялари ҳақида адабий танқидда турли савиядаги фикрлар айтилди. Биз куйида “Азоб” (“Орият”) хикоясидаги, унда ёзувчи услуби ва маҳоратиға хос хусусиятларга атрофлича тўхталишга ҳаракат қиламиз.

“Азоб” хикояси [1] бир қаҳрамоннинг дардли кечинмалари ва иккинчи қаҳрамоннинг унга бўлган муносабати асосига қурилган. Бу қаҳрамонлар ҳаёти орқали ижтимоий муаммоларни кўтариб чиқишга эриша олганлиги ёзувчининг маҳоратидан далолат беради. Хикоя қаҳрамонлари Ҳайитбой оқсоқол ва Алламурод дўмнинг характери бир-бири билан бўлган суҳбатда очилиб боради.

Асар Ҳайитбой оқсоқолнинг Алламурод дўмниқига серкатнов бўлиб қолганини баён этиш билан бошланади. Ҳайитбой оқсоқол дўмнинг ҳовлисига етганда ҳовли сув куйгандек жимжит эди.

Алламурод дўм эса пешайвон тўридаги сўрида чалқанча дам олиб ётарди. Ёзувчи шу ердан оқсоқол билан дўмнинг характерларини тўқнаштиришни бошлайди. Оқсоқол зўр илинжни дилига тутиб келган. Дўм эса зерикиб ётибди, у кайғусиз.

Маънодор салом-алиқлар, ўтган-кетганларни эслаш ҳасталик дарду ҳолларидан сўнг ҳам оқсоқол мақсадини айтмайди. Суҳбатни гўёки, шунчаки давом эттиради:

“– Ҳа, дўм, давримиз ўтди. Донимиз кетиб, сомонимиз қолди. Ўқ есак ҳам, ўғирлик, ғарлик қилсак ҳам, сен билан мен тирикмиз. Шунинг ўзи бир давлат. Урушда ер билан битта бўлиб кетганларни айтмайсанми?..”

Оқсоқол энди-энди мақсадига яқинлашяпти. Биз асарни бошлаганимизда оқсоқолнинг жумбоқли ўйлари нимага қаратилганини англолмай сиқилиб кетамиз. Бу гаплар эса умидбахш этувчи кўнгил тубидаги илк чақиндир.

Бу гапда хилма-хил маънолар талқинга муҳтож. Оқсоқол даври ўтганини образли айтяпти (донимиз кетиб, сомонимиз қолди).

Оқсоқолнинг кейинги гапларининг ҳаммаси (Ўқ есак ҳам, ўғирлик, ғарлик қилсак ҳам, сен билан мен тирикмиз. Шунинг ўзи бир давлат. Урушда ер билан битта бўлиб кетганларни айтмайсанми?..) шукроналик. Лекин мен диққатингизни бир нуқтага қаратишни хоҳлардим: “...ўғирлик, ғарлик қилсак ҳам, сен билан мен тирикмиз. Шунинг ўзи бир давлат”. Бу гап оқсоқолнинг икрори. Бу гап шу жумлага усталик билан сингдириб юборилган. Бу бекорга эмас. Ахир оқсоқолнинг кўнглига тутиб келган нияти фақат дўмнинг кўнглини сўрашигина эмас-ку?!

Абдунаби ТҶИЧИЕВ – 1972 йилда туғилган. Гулистон давлат университетини татбиқлаш факультетини тугатган. Мақолалари республика матбуотида чоп этилган.

Айнан шу гапдан оксоқол ўзини оклашни бошлади. Оксоқол усталик билан суҳбатдошини тайёрлаяпти, яъни суҳбатдоши учун кутилмаган гап айтилади. Унинг тушуниши осон бўлишига замин ҳозирлаяпти.

Алламурод дўм бетоб бўлиб, эшик хатлаб кўчага чиқолмай қолгандан бундан қадар азобдаки, бир жойда ўтириб ўтиролмайди, туриб туролмайди. Бутун кучини тўплаб, шу азобга чек қўймоқчи бўлиб уйдан чиққан. У ҳар сафар уйдан дилига шу ниятни тугиб чиқарди. Дўмнинг ҳузурида эса бўғзига бир нарсани тиклаш овози чиқмай қоларди. Сўнг совуққина хайрлашиб, бошини эгганча уйига қайтиб жўнардди. Агар бораётганида азоби бир бўлса, қайтаётганида азоби минг бўларди. Ана шундай лаҳзаларда сувга бўккан нондай бўшашиб кетарди...

Кўриниб турибдики, Нурали Қобул шу ўринда чиройли бир чиқиш қилган. Аллоҳ ўз қаҳрамонининг рухий ҳолатини моҳирлик билан бошқариб, биз гувоҳ бўлиб охирги нуктага олиб келиб, гўё суҳбат мавзусини ўзгартиради.

Айнан шу ўриндан асарнинг иккинчи қисми бошланади, дейиш мумкин. Биринчи қисмда ёзувчи дўм билан бирга ўз ўқувчисини ҳам иккинчи қисмга тайёрлайди. Оксоқолнинг кўзи янги бинонинг пойдевори учун тўкилган тошга тушиши кейинги воқеаларнинг ривожига туртки бўлди.

“– Иморат солаёсанми, дўм! – сўради боғ тўридан кўзини узмай Ҳайитбой чол.”

– Ҳа, кўзим тиригида супрақокдига бошпана қилиб бермоқчиман. Қанчалик жўшқин жойида бўлмасин, бу ўғилларнинг ишидан кўнглим тўлмайди. Назаримда, менинг миям айниб қолган ёки болалар ишни хом қилади. Шунинг учун қозон товоқкача аралашаман”.

Қаранг-а, Ҳайитбой чол гапираяпти-ю, кўзи суҳбатдошида эмас, боғ тўридан Нима учун?

Биринчидан, сўзловчи сўзлаётган объектига тикилиб турибди. Унинг хаёли ҳам боғ тўрида. Сўзловчининг айни сўзлаш жараёнидаги аҳволи чиройли берилган. Иккинчидан, оксоқол азобда қолган. Гапирилаятган нарсаси у учун нажот. Унинг тикилиб қолиши ҳам бежизмас. Учинчидан, оксоқол ўзини қийнаётган азобдан қутулиш режасини тузиб келган. Лекин қанчалик уринмасин, бўйни ёр бериб дилидагини тилига чиқара олмаяпти. Сўзлаётганда кўзини узмай гапиришидан айни дақиқалардаги ички дардини пайқаш мумкин. Тўртинчидан, юқорида айтганимиздек, оксоқолнинг гапидан гўё мавзу ўзгаргандек. Аслида оксоқол энди энди асл мақсадини очаяпти.

Дўм ўз ҳаракатини изохлаб бераяпти. Ҳатто, оилада қозон-товоқкача аралашини кўнгли тўлмаслигига йўйяпти. Дўмнинг айниқса кейинги гаплари ярим оҳангда айтилаяпти. Бу оҳанг ишни қойиллатиб қўйган одамнинг эмас, назарида қилаётган ишидан биров тортиниб турган одамнинг ҳоли сезилиб турибди.

Оксоқол эса аксинча уни ёқлаяпти:

– Тўғри қиласан, дўм. Ўзи одам боласининг бирор кишидан ҳайиқиб тургани маъқул. Уй неча хонали бўлади? – сўради жиддийлашиб оксоқол.

– Дахлиз, меҳмонхона, яна бир уй, олди пешайвон, – бурро-бурро жавоб қилди Алламурод чол”.

Оксоқол дўмнинг ҳаракатини ёқлаяпти. Бу эса оксоқолнинг ўз оиласидан муносабатини ҳам ойдинлаштираяпти. Қолаверса, икки шахснинг руҳи ҳам берилаяпти. Дўмнинг руҳи аввалгидай эмас, оксоқолнинг руҳи кўтаринки.

Оксоқолнинг жиддийлашиб сўраши кўпроқ кейинги жумлага тегишли. (Уй неча хонали бўлади?) Оксоқолнинг дастлабки икки гапи дўмни ёқлаш оҳангидея айтилган бўлса, учинчи гапи бутунлай бошқача оҳангда айтилаяпти. Тасалли берувчи оҳангда гапираётган одамнинг бирдан жиддийлашиб гап сўраши негиз келганини эслаш мақсадида уринаётган одамнинг катта қадамини билдираяпти.

Қаҳрамонларнинг ҳар бир ҳаракати турли маънода ва ҳар бир сўзи ҳам ҳаракат

сони. Бўлмаса қаранг, оқсоқолни нечоғлик ўй босган, дарди дилида. Унинг ҳаракати, гаплари шунга қаратилган. Сухбатдоши дўм эса ўзи бир олам, гаплари ёлғиз-бурро, ишлари режали. У оқсоқол билан шунчаки гаплашиб ўтирибди, бемарчиликдан.

Бундан оқсоқол баттар азобланаяпти:
 “Х-м-м, яхши дўм. Сенга айтадиган бир гапим бор эди...”

Диалоглар ривожини мақсадга келди. Оқсоқолнинг оғир рухий ўйлари тилига кўчди.

“Оқсоқол каловланиб қолди. Алламурод чол ошносининг овози титраганидан хайрон бўлиб ўтирилди. Хайитбой оқсоқолни тер босиб, хансирарди. Яктагининг ўнгери билан артган сайин ажинли пешонасида милтиллаб, тер томчилари кўринарди. Тез-тез оёғини алмаштириб чордона қураб, худди орқасидан биров қўлиб келаётган кишидек безовта эди. Алламурод чол таажжубланди. Хануз оқсоқолдан садо чиқмасди”.

Тан бериш керак. Нурали Қобул адибгина эмас, мохир психолог ҳамдир. Хайитбойнинг икки одамни бор бўю баста билан мураккаб кечинмаларига қувваи ҳафизасидан ўтказиб қоғозга туширади.

Оқсоқолнинг рухий ҳолати ҳақидаги юқоридаги чизгилар оқсоқолни узок вақтдан буён қийнаб юрган дарднинг дўмга илк бора намоён бўлишига имкон беради. Айнан шу чизгилар оқсоқолнинг дарди дўмга илк бора кўринишига сабаб бўлади.

Оқсоқол ҳалиям ноқулай вазиятда. Дўм чуқур таажжубда. Оқсоқолдан садо чиқмаяпти. Бундан дўм сиқилиб кетаяпти.

– Нима эди, Хайитбой? – деди узок жимликдан тоқати ток бўлиб Алламурод дўм.

Ниҳоят, узок давом этган таажжуб тилга кўчди. Бу эса оқсоқолнинг дилини қийнаб сабаб бўлади.

Биз юқорида оқсоқолнинг сўзлаш жараёнида кўзини боғ тўрида янги бинонинг пойдевори учун тўкиб қўйилган тошдан узмай гапирганини пайкагандик. Шу ҳолатни бир неча маъноларда талкин ҳам қилдик. Шулардан бирида “Оқсоқол ўзига ўзини қийнаётган азобдан қутулиш режасини ҳам тузиб келган”, – дегандик. Бунга сабаб, ёзувчи ҳам оқсоқолнинг дўмга бўлган муносабатини беришда шунга ишора қилиб ўтади. Мана энди шу талкиннинг тўлиқ таҳлилига кириб келдик.

– Қенжангнинг шу уйини мен қуриб берсам дедим, дўм? – деди Хайитбой чол сўзига келгач, бўғриқиб пешонасини белбоғи билан артarkan.

– А, нега, нимага? – ағрайди дўм.

Бу икки хайронликда кўз илғамас маъно нозиклиги бор. Дўм дастлаб оқсоқолнинг аҳволидан таажжубланган бўлса, иккинчи марта оқсоқолнинг гапидан таажжубланаяпти.

Дўм оқсоқолнинг “Сенга айтадиган бир гапим бор эди...” деган гапини бепарво қилибди. Унинг руҳиятини сезмагани учун бу гапни хизмат юзасидан бўлса керак, деб ўйлайди. Гарчи асарда дўмнинг бу ўйи берилмаган бўлса ҳам биз дўмнинг ҳаракатидан шу маънони уқиб оламиз. Дўмнинг қуйидаги гапи ҳам фикримизни қўбатилади:

– Нима эди, Хайитбой? – деди узок жимликдан тоқати ток бўлиб Алламурод дўм.

Ёзувчининг ҳикояда иштирок этувчилар характерларини диалоглар орқали беришга интилиши эътиборга сазовордир. Ёзувчи ўз қаҳрамонини узундан-узок таъриф-таъсифлаб ўқувчисини ўзидан бездириш ниятидан узок. Зукко ўқувчисига қаҳрамонлари характериға хос кўринишларни беради-да, талқинини ҳам ўзига қўйиб беради.

Бу икки таажжубни айириб ташлаган оксоқолнинг гапи бўлди. Нафаси таажжубни хиллади, айни пайтда дўмнинг ҳам туриш-турмушини бутунлай ўзгартириб юборди.

– Кенжаннинг шу уйини мен куриб берсам дедим, дўм? – деди Ҳайитбой чол сал ўзига келгач, бўғриқиб пешонасини белбоғи билан артаркан.

Оксоқол бу гапни анча хотиржамлик билан айтаяпти. Менинг бу фикримни ёзувчи ҳам "...сал ўзига келгач" деб изоҳлаяпти. Ёзувчи бу гапни бекорга келтиргани йўқ. Қахрамонининг оғир рухий вазиятдан чиқиб, мақсадига интилиш жараёнидаги ўнгланишини берапти.

Оксоқолнинг бу гапи олдинги гапидан бутунлай бошқача оҳанг билан айтилаяпти. Оксоқолнинг бўғриқиб белбоғи билан пешонасини артиши унинг эркин ҳаракатидан дарак беради.

Оксоқолнинг гапи дўмга қаттиқ таъсир қилди. Чунки, оксоқолнинг гапи дўмнинг оиласи билан боғланаяпти. Дўм, аввало, оксоқолнинг тинкасини куритаётган ўйининг учи оиласига бориб тақалишини сира-сира кутмаганди. Иккинчидан, фарзандининг суҳбатда "аралашини"ни етти ухлаб тушида ҳам кўрмаганди. Қолаверса, кенжасига мўлжаллаб турган ишни биров бўйнига олса кизик бўларкан... Бу эса ҳар қандай ақли расо кишини ҳам эсанкиратадиган ҳолдир.

Оксоқол гапни-ку айтишга айтди, мақсадини-ку бошлади. Лекин ҳали-ҳали оғир ўйлар исканжасида. Ёзувчи буни "нафаси тикилиб" деган сўз бирикмаси билан ифодалайди-қўяди:

– Шундай бир ниятим бор эди, – нафаси тикилиб гапида давом этди чол.

– Бу нима деганинг? Қайтамга ёшлар сен билан менга ёрдам беришсин-да! Нега ундай деяпсан?"

Оксоқолнинг "нафаси тикилиб" гапириши ҳолатни билдирса, "гапида давом этиши" интилган фаол ҳаракатни билдириб келаяпти.

Дўмнинг биринчи гапи (Бу нима деганинг?) гарчи сўроқ оҳангида айтилган бўлса ҳам сўроқ гап эмас. Бу гап тасалли бериш оҳангида айтилаяпти.

Оксоқолнинг иккинчи гапи гўё қатъият билан айтилаяпти. Гапнинг охиридаги ундов ҳам шуни тасдиқлаяпти. Лекин учинчи гапи бизнинг фикримизни пароканда қилади ва биринчи гапнинг асл моҳиятини очади.

– Мендан сенинг авлодинга ёдгорлик бўлсин дегандим, – ҳамон зўрға тили айланиб гапирарди чол.

– Қўйсанг-чи, Ҳайитбой. Нималар деяпсан? Ҳали сен юзга кирасан. Ундан ташқари Худога шукур битга иморат солишга қурбимиз етади. Ўғилларнинг ҳаммаси йўлини топиб олган бўлса..."

Дўм саволига (Нега ундай деяпсан?) жавоб ололмади. Оксоқолнинг жавоби (Мендан сенинг авлодинга ёдгорлик бўлсин дегандим) қониқтирмади. Лекин ошноси дардини айтолмаётганини (зўрға тили айланиб гапираётганини) сезиб турибди. Шунинг учун унга тасалли берапти (Қўйсанг-чи, Ҳайитбой. Нималар деяпсан?). Тасалли оҳангида айтилаётган бу гаплар олдинги гапларига жуда яқин. Олдинги гапида аввал тасалли бериб (Бу нима деганинг?) кейин саволини (Нега ундай деяпсан?) берган бўлса, бу гапида ҳам ўзи билмаган ҳолда яна шуни такрорлаяпти. Бу гапидаги саволни "Ҳали сен юзга кирасан" жумласи берапти. Олдинги гапдаги савол (Нега ундай деяпсан?) кейинги гапга сабаб бўлса, бу гапдаги кўнгилдан айтилган гап кейинги жумлани бошлаб келади.

– Йўқ дема, дўм. Мен юзга кирмоқчи эмасман. Шу курилаётган иморатнинг сарфу ҳаражати берай. Шунча пайт биз сенинг айтганингни қилдик. Сен ҳам бир марта одамнинг айтганини қил. Иккимизнинг орамиздаги гап. Ўзинг берган киши бўлиб, шу арзимаган нарсани ўғлингга бер. Сендан ўтиниб сўрайман, йўқ демагин. Бўлмаса, бўлмайди".

Дўмнинг "Ҳали сен юзга кирасан" деган гапи жуда самимий. Оксокол эса гапга кирмоқчи эмас ("Мен юзга кирмоқчи эмасман"). Оксоколнинг бу икромидан сўнглига туйиб келган режаси"нинг баёни бошланаёпти.

Хулоса шуки, бу кузатишлар дўмнинг "Ҳали сен юзга кирасан" деган гапи иккинчидан, савол вазифасида келаётгани; иккинчидан, "очкич" вазифасини ажараётгани, учинчидан, анчайин гап эмаслигини билдираяпти.

Асардаги ҳар бир гапга маъно нозиклиги юклатилган. Унда сангиб юрган ёкорчи гапларни учратмайсиз. Асардаги ҳар бир гап қаҳрамоннинг характери билан беради. Ёзувчи энг аввало, ҳар бир шахс образини характер даражасига кўтариш учун ҳаракат қилади.

Бу ўринда адиб сўзларни териб-териб тартиб билан бера олган. Дўмнинг байронлигини шундай ифодалайди: "Ошносидаги безовталик энди ўзига ўтиб (!) хангу манг бўлганча (!) оғзини ярим очиб (!), аграйиб қолди (!)"

Бу жумлада образ жуда ёрқин кўрсатилган.

— Сенга албатта, айтишим керак. Бўлмаса, оёғимни узатиб жон бера олмайман, Алламурод! — деди йиғига ўхшаш овозда. — Мен сенинг ҳақингни еганман! Шунчаки билдириб-билдирмай ҳақингни еган бўлсам ҳам майли. Молингни ўғирлаганман!.."

Оксоколнинг гаплари ҳаммаси тавба-тазарру. Оёғини узатиб бемалол жон беролмаётган одамнинг кийналиши. У бировнинг ҳақини еган... Бировнинг сувиини ичиш, бировнинг нонини ейиш, қўйинг-ки бировнинг ҳақини ейиш...

— Қанака молимни? Сенга бирор нарса бўлганми? Нималар деясан ўзи?

— Хўжаликнинг сунини пунктга ташийдиган туянг бор эди-ку? "Сен гумдон қилгансан", деб Шодмонкул аравакашни икки ой каматтириб қўювдинг.

— Ҳа, — деди Алламурод чол совуккина.

— Шуни мен ўғирлаб, Латтавандан ошириб, Панжакент бозорида сотганман. Ўн беш мингта.

Орага оғир ва узоқ давом этган сукунат чўкди. Фақат икки чолнинг ҳансираб нафас олгани эшитиларди.

Бу гапларга, менимча, изоҳ керакмас. Асар тугуни ечилди. Бор гап дўмгаям, ўқувчигаям маълум бўлди. Ҳикоя сюжети учун асос бўлган фабула — мана нима экан?!

— Сотган бўлсанг, сотибсан, — орадаги нокулай жимликини бузди Алламурод чол. — У пайтда ким кимнинг ҳақини емади дейсан. Бошга ташвиш тушганда одам ҳақ билан ноҳақни ажратишга ожизлик қилиб қолади".

Бу гаплар оксоколга ёқади, унга гап беради. Унинг "Тўғри айтасан, дўм" деб гап бошлаши ҳам бежизмас.

— Тўғри айтасан, дўм. Мени ҳам бошим айланиб қолган эди. Шундай қилмасам болаларим очликдан ўлиб қоларди. Шу туянг баҳона бирим икки бўлиб, мана шу кунларга етиб келдим. Мен сендан ўла-ўлгунча қарздорман, Алламурод".

Йўқ, оксокол бу ишларни боши айланиб қилгани йўқ. Биларди қилаётган ишини, лекин шароит уни мажбурларди. У бири икки бўлганида қўл ургани йўқ бу ишга.

— Қўйсанг-чи, бу гапларни. Тўғри қилгансан ўшанда.

— Э-э, тўғри қилмай кетайин. Ўшандан буён сени кўрсам ичимга ўт тушиб, азоб ўтида қовриламман. Олдинда игнанинг устида ўтиргандек ўтираман. Сен тошбағир бўлсанг ҳам яхши одамсан, Алламурод. Йўқ демагин. Мени бу азобдан халос қил. Бўлмаса менинг икки дунём ҳам қуяди.

Алламурод чол индамади. Оксокол белидаги тутунни ечиб, дўмнинг кўрпаси остига кистириб қўйди".

Дўмнинг индамаганилиги розилигини англатарди. Дўм сира-сира пулни ўйлагани йўқ. Оксоколга қарши — Қўйсанг-чи, бу гапларни. Тўғри қилгансан ўшанда деб гапириб турган дўм бу сафар индамайди. Сюжет (хроникали сюжет) ечимида азбаройи ошносини тушунганидан индамай қўя қолди.

Шу ҳолатда оксоқолнинг айни пайтдаги ахволини ҳам тасаввур қилиш кўп бир-икки кунлик ёки бирор хафталик азобдан эмас, камида ўттиз йиллик жойлаш кутулди. Камида ўттиз йил асабларини какшатди, юрагининг туб-тубига жойлаш кемирди, дунёни азобга айлангирди. Энди эса ўзини қушдай енгил сезарди. Розилик олганди. Дўмнинг дарвозасидан чиқиши билан юраги бўғзига тикилиб, кўн ёшланди. У отасидан қолган эшитган боладек ҳикиллаб йиглаб борарди. Ёлғиз сурп кўйлагини шалаббо қилган кўз ёшлари билан барча гуноҳларини юваётган эди. Шундагина чол анчадан буён тўйиб-тўйиб йиглагиси келиб юрганини айтди.

Ўринли ишлатилган эпиграф асар композициясида муҳим аҳамиятга эга. Ҳикоя учун Герценнинг “Факат кучли одамгина ўз айбига икром бўлади. Факат кучли одам камтар, факат кучли одам кечиради... Ҳатто ёзилиб қулган ҳам кучли одам аксарият унинг қулгиси кўз ёшларидир”, деган гапи эпиграф қилиб олинган эди.

Нурали Қобул чин маънода яхши адиб, моҳир психолог бўлиш билан бирга яхшигина сўз санъати рассоми ҳам экан. Ҳикояда табиат образи (пейзаж) оксоқол ҳаракат қиладиган табиий муҳитни кўрсатади, асарда тасвирланаётган воқеа табиий тус беради.

“Унинг юраги хаприкларди. Уйга киргиси келмай кечгача адирларда тенгираб юрди. Ўртақирда ёнбошлаб ётганда тўйиб-тўйиб ерни хидлади. Ердан намикқан хас-хашак ва қакра иси келарди. Намозгарда қўлини орқага қилиб, бошини эгганча уйга қайтди. Лекин қалби чексиз кенгликларни, уч-кири йўқ, теп-текис далаларни истарди. Чол толиққанини, жуда хориганини сизди. Уйга киришни истамай боғ тўридаги сўрига пўстакнинг ярғоғини солдириб, бошини баланд қилди-да, чалқанча чўзилди. Унинг осмонга тикилгиси, тўйиб-тўйиб тикилгиси келиб кетди. Кекса олма дарахти шохлари орасидан кўриниб турган тиниқ осмон булутсиз ва беғубор эди. Самода қанотларини кенг ёйганча муаллақ сузиб юрган ёлғиз қирғий пастга шўнғиди-ю, шу билан қайтиб кўринмади. Чолнинг соддагина мовий кўзлари эса осмонга қадалганча очик қолди.”

Ёзувчи асарини оксоқолнинг далани айланиб уйига қайтгани билан якунласа бўларди. Лекин оксоқолни “ўлдириб” асарга янгича маъно юклаган:

“Эртасига чошгоҳга Алламурод дўм товачининг овозидан сакраб ўрнидан туриб кетди.

– Ҳайитбой оксоқолникига савоби жанозага-а-ў-ў-ў!

Чол кампирга маҳсисини олиб чиқишни буюрди...”

Бадий асардаги “Ҳар қандай образ характер бўла олмайди, лекин ҳар қандай характер образ саналади” деган гап бор. Кўриниб турибдики, “Азоб” ҳикоясидаги образлар эса характер даражасига кўтарилган.

Аннотация

Мазкур мақолада атоқли адибнинг “Азоб” ҳикояси таҳлил этилиб, унда ёзувчининг услуби ва маҳорати масаласи, асарлари бадий хусусиятлари, бадий сўздаги маъно товланишлари, ҳиссий-эмоционал талқин билан боғлиқ кузатишлар баён этилади.

Аннотация

В данной статье анализируется рассказ известного писателя “страдание”, в котором описываются наблюдения по вопросу о стиле и мастерстве писателя, художественных особенностях его произведений, коннотациях в художественном слове, эмоциональной интерпретации.

Abstract

This article analyzes the story of the famous writer “suffering”, which describes observations on the question of the writer’s style and skill, artistic features of his works, connotations in the artistic word, and emotional interpretation.